

PBL-ACADEMIELEZING

Hans Bruyninckx – Europa's ontluikende transitieagenda

DEN HAAG, KONINKLIJKE SCHOUWBURG, 17 FEBRUARI 2016

'In 2050 leiden we een goed leven, binnen de ecologische grenzen van de planeet.' Dit toekomstperspectief, dat in het Zevende Milieuactieprogramma van de EU staat, vormt de opmaat voor de lezing van Hans Bruyninckx, over de ontluikende transitieagenda in Europa.

In een volle Koninklijke Schouwburg te Den Haag gaat Bruyninckx in op *Het milieu in Europa – toestand en verkenningen*, een publicatie uit 2015 van het Europees Milieuagentschap (EEA) waar hij directeur van is. Hierin evalueert het EEA de milieutrends uit het verleden en verkent het de toekomst en geeft informatie voor het Europese milieubeleid tussen 2015 en 2020/2030. In het tweede deel van de lezing staat de langetermijnpoging tot 2050 centraal. Na afloop reageert Arthur Mol (Rector Magnificus van de Wageningen Universiteit) op de lezing en legt daarbij de nadruk op de politieke en maatschappelijk noodzaak van duurzaamheidstransities met een langetermijnperspectief.

Beleid werkt en biedt een sterke basis voor actie

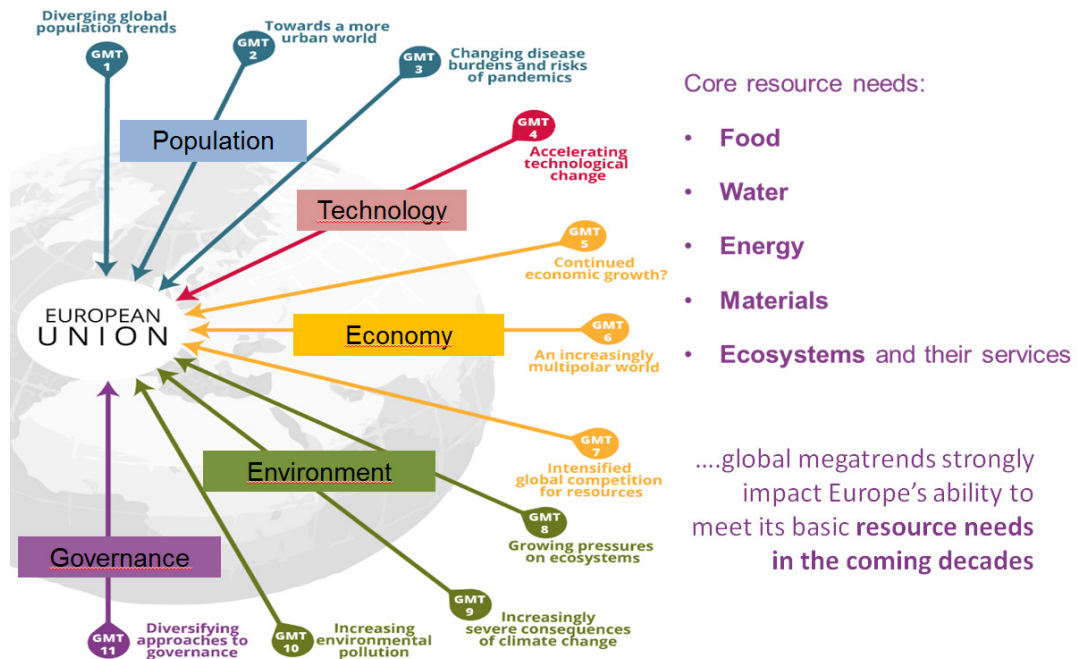
Kernboodschap van *Het milieu in Europa – toestand en verkenningen* is dat het Europese milieu- en klimaatbeleid niet alleen het milieu en de kwaliteit van leven heeft verbeterd maar ook heeft gezorgd voor innovatie, werkgelegenheid en groei. Het verleden heeft dus aangetoond dat beleid werkt, mits het ambitieus genoeg is, goed ontworpen en gedegen wordt geïmplementeerd. Ook bestaand Europees beleid zoals het pakket voor circulaire economie, het ruwe-materialeninitiatief, de energie-unie en de duurzame ontwikkelingsdoelen bieden een sterke basis voor actie op de korte en middellange termijn.

Mondiale trends en huidige productiesystemen zorgen voor nieuwe uitdagingen

Door de snel veranderende mondiale context en de beperkingen van de huidige productie- en consumptiesystemen, die lineair van opzet en daardoor niet duurzaam zijn, blijft Europa geconfronteerd worden met traditionele en nieuwe uitdagingen, zeker op de lange termijn.

Europa is verbonden met de rest van de wereld, waardoor in twee richtingen mensen, materialen, financiële middelen, innovaties en ideeën stromen. Als gevolg hiervan zal in de komende decennia de Europese veerkracht aanzienlijk worden beïnvloed door grootschalige, wereldwijde en vaak onderling afhankelijke sociale, economische, politieke, milieu- en technologische veranderingen (figuur 1).

Global megatrends affect Europe's resource needs

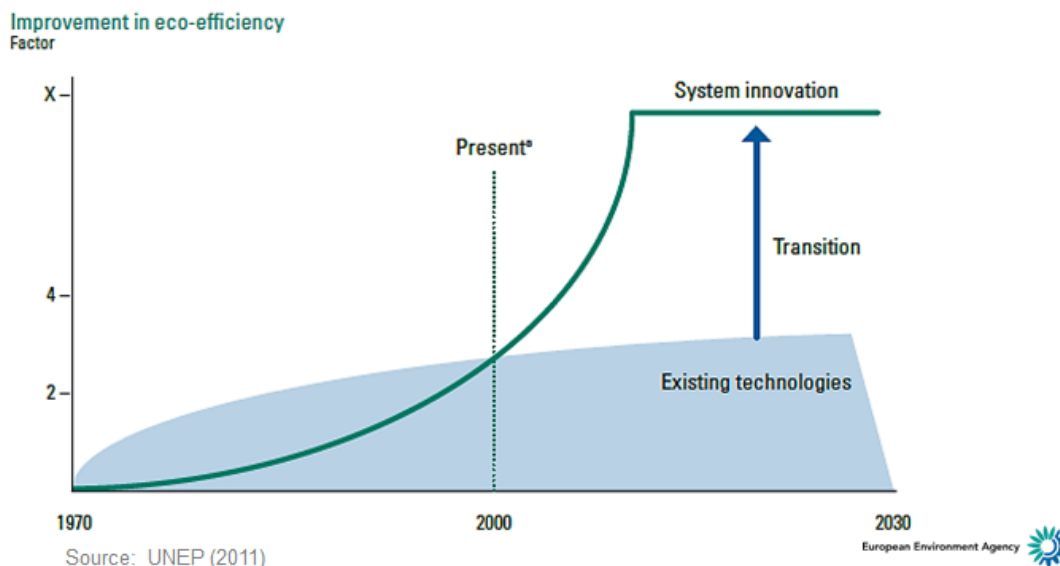
Figuur 1: Mondiale trends die de komende decennia Europa's veerkracht beïnvloeden

Een van de mondiale trends die hun invloed op Europa hebben, is de verdere toename van de wereldbevolking van 6,9 miljard in 2010 naar 9,6 miljard mensen in 2050. Vooral in Azië en Afrika groeit de bevolking sterk. Europa heeft een relatief lage groei met als gevolg een vergrijzing van de bevolking. Een tweede trend is dat migratiestromen zullen toenemen. Een andere belangrijke ontwikkeling is dat in 2050 een groter deel van de wereldbevolking dan ooit in steden woont, en dat wereldwijd het aantal middenklasseconsumenten stijgt, dankzij verdere economische groei. Samen zorgen deze ontwikkelingen voor een potentiële toename van het gebruik van grondstoffen, druk op het milieu en verder verlies aan biodiversiteit.

We better start now

Hoe kan het toekomstbeeld van het Zevende milieuoactieprogramma werkelijkheid worden; 'in 2050 kan iedereen goed leven, binnen de ecologische grenzen van de planeet'? Dat is een grote opgave. Immers, de relaties tussen eerder genoemde ontwikkelingen zijn ingewikkeld, er is onzekerheid over de individuele trends en de milieu-, sociale en economische afhankelijkheden op deze lange termijn zijn moeilijk in te schatten. We hebben 35 jaar de tijd om te bereiken dat we in 2050 op een duurzame planeet leven. Dat klinkt ver weg, maar om ervoor te zorgen dat een baby van nu als volwassene leeft in een veilige maatschappij met een circulaire en koolstofarme economie, in goede gezondheid en welzijn en omringd door een veerkrachtig ecosysteem waarin de biodiversiteit is beschermd, moeten we nu al oplossingsgericht actie ondernemen. Er zijn nog meer ambitie en samenhang nodig in wat we doen en

waarin we investeren. Want veel van de besluiten die nu worden genomen, zijn bepalend voor hoe het leven er in 2050 uitziet. Bestaande en incrementele innovatie van techniek bieden geen oplossing voor een substantiële verbetering van de eco-efficiency (figuur 2). Er zijn fundamentele en innovatieve verschuivingen nodig in de (complexe) systemen die voorzien in maatschappelijke behoeften. Ingrijpende veranderingen in dominante structuren, praktijken, technologieën, beleid, hoe mensen denken en doen. Kortom, een duurzaamheids-transitie.

Figuur 2: Systeminnovatie: gestileerd optimisme

Duurzaamheidstransitie een kans voor Europa

Om voor 2050 een duurzame transitie te realiseren van het energiesysteem, het voedselsysteem, het mobiliteitssysteem en andere systemen zijn er ambitieuze maatregelen nodig die ingrijpen op het beleid, investeringen, kennis en innovatie. Zo is er de noodzaak om zodanig te investeren dat deze investeringen bestaande en toekomstige duurzame praktijken niet vergrendelen (een lock-in) en duurzame veranderingen niet onnodig duur worden. Verandering in belastingen en de geleidelijke afschaffing van milieuschadelijke subsidies kunnen de benodigde investeringen en innovatie stimuleren. Beleid moet op de korte, middellange en lange termijn consistent en coherent zijn en mogelijkheden van duurzame transitie ondersteunen. Daarnaast is er de behoefte om een kennisbasis te ontwikkelen over duurzame systemen van productie en consumptie en de transitie daar naartoe. Het gaat daarbij om de kennis over de transitiepaden die tot deze duurzame systemen leiden; kennis over de rol van duurzame niche-activiteiten en de benodigde opschaling van deze niche-activiteiten om deze grootschalig te kunnen implementeren, lock-ins, trade-offs en terugkoppelingen in transitieprocessen. Maar ook gaat het om het beleid en governance-mechanismen die duurzame transitie kunnen initiëren en faciliteren.

Met deze kennis kunnen we de bestaande systemische uitdagingen beter begrijpen en de kans grijpen om door middel van groene innovatie de economische groei en de werkgelegenheid in Europa te stimuleren.

Reflectie Arthur Mol

In zijn reflectie gaat Arthur Mol in op 3 elementen uit de lezing van Hans Bruyninckx: de aandachtspunten bij transitie, de positie van Nederland als gidsland en de rol van de nationale overheid.

Aandachtspunten bij transitie

De noodzaak om een visie en ambitie neer te zetten die verder gaat dan incrementeel beleid wordt volgens Arthur Mol breed gedeeld. Het gaat hierbij om transitie van systemen als het energiesysteem, het voedselsysteem en het mobiliteitssysteem. De eerste kanttekening die hierbij gemaakt kan worden is dat we, wetenschap en beleid, er niet in slagen om indicatoren te definiëren. Indicatoren om transitie te kunnen monitoren en zo mogelijk transitie in de toekomst te kunnen plannen. Een tweede aandachtspunt is het idee dat we voor transitie en radicale systeemveranderingen af moeten van incrementeel beleid. Maar ook radicale systeemveranderingen gaan vaak stapsgewijs. De vraag is hoe we nu de juiste incrementele stappen kunnen zetten om tot een radicale systeemverandering te komen? Bij het voedselsysteem en het financiële systeem zijn deze stappen nog niet duidelijk. Het energiesysteem, waar de transitie verder is, kan hierbij als voorbeeld dienen.

Nederland als gidsland

Nederland heeft sinds het eerste National Beleidsplan (NMP1) in 1989, als gidsland gefungeerd op het gebied van milieu. Wat betreft conceptontwikkeling, bijvoorbeeld bij transitie, maar ook wat betreft milieu-innovaties, -onderwijs en -onderzoek doet Nederland dat nog steeds. Toch zien we Nederland, wat betreft ambitie maar ook de implementatie, op internationale lijstjes steeds meer zakken. Het is de vraag wat de internationale gevolgen hiervan zijn. Niet alleen voor de politieke legitimiteit van het beleid in de wereld, maar ook wat betreft de verkoop van vernieuwende technologie aan het buitenland.

De rol van de overheid

We leven in een tijd van *governance* en niet meer van *government*. Welke kant de maatschappij op gaat wordt in belangrijke mate bepaald door maatschappelijke actoren en niet alleen door de overheid. Dat geldt ook voor duurzaamheid. Toch kan de overheid, volgens Arthur Mol, bij een crisis wel degelijk ingrijpen en radicale maatregelen nemen, zoals tijdens de recente financiële crisis duidelijk werd. In de duurzaamheidsdiscussie pakt de overheid die handschoen niet op. Dit fenomeen doet zich in veel OECD-landen voor. Dit in tegenstelling tot China waar de overheid bedrijven die naar de beurs willen, scoort op duurzaamheidsindicatoren om zo de gewenste systeemveranderingen te bewerkstelligen.

Hierna werd afgesloten met een discussie met publiek. De lezing, het coreferaat en de discussie zijn terug te kijken: [PBL-Academielezing Europa's ontluikende transitieagenda](#) (Nederlands gesproken).